

Вісім фактів. Чому 8 березня — день боротьби за права жінок

Здається, що навчатися в університеті, влаштуватися на роботу або розвивати власний бізнес, бігати у марафонах та одягатися у джинси — це звичні речі, для яких не потрібно отримувати письмовий дозвіл батька чи чоловіка? Насправді ж це — права, які жінкам довелося виборювати.

1. Право працювати та вільно обирати професію

Поділ професій на «чоловічі» та «жіночі» існує досі. Як мінімум, у стереотипному сприйнятті окремих людей. Насправді ж, лише з кінця 2017 року в Україні жінки отримали право працювати на усіх можливих посадах і в усіх професіях.

У 1848 році в Європі з'явилися перші організації робітниць. У Російській імперії з 1862 року почало діяти *Товариство жіночої праці*. А у 1864 році в Санкт-Петербурзі відкрився перший магазин рукоділля, який запрошував на роботу жінок, що було нечувано на той момент.

В Україні жінки мали право вільно працювати вже після перевороту 1917 року. Але не у всіх галузях. Тільки 21 грудня 2017 року

Верховна Рада України скасувала перелік із понад 450 професій, заборонених для жінок. Серед них — робота у гірничій галузі, металургії, на хімічному виробництві. Обмеження також були у військовій службі, правоохоронній діяльності, в галузях харчового виробництва, транспорту, зв'язку та сільського господарства. Наприклад, жінка не мала права водити автобус, поїзд метро. Жінка могла працювати лише стюардесою, а керувати літаком не могла.

У перші роки війни на Сході України практично не існувало офіційних бойових посад для жінок у ЗСУ. Мінометниці, гранатометниці, снайперки, працюючи у гарячих точках, за документами числилися «банщицями» та «кухарками». Лише у червні 2016 року було зняте обмеження щодо проходження служби військовослужбовцями-жінками у запасі, зрівняно віковий ценз для жінок і чоловіків під час прийняття на військову службу, уніфіковано принципи призначення до складу добового наряду, направлення у відрядження та проходження військових зборів військовослужбовцями-жінками і чоловіками.

Фонд ООН у галузі народонаселення провів дослідження про участь жінок у складі робочої сили в Україні. Відповідно до нього, найбільший розрив у зарплаті спостерігається між жінками і чоловіками 30–35 років. При цьому, за даними Держстату за 2017 рік, середня заробітна плата чоловіків в Україні на 26,6% вища, ніж середня зарплата жінок.

Жіноча зайнятість переважає у видах діяльності з найнижчою заробітною платою — наданні комунальних та індивідуальних послуг, діяльності готелів та ресторанів, освіті, охороні здоров'я та соціальному забезпеченні (в них жінки становлять 60–83% працюючих). Водночас «чоловічими» видами діяльності залишаються високооплачувані галузі промисловості, транспорту та сфери інформаційно-комунікаційних технологій (61–79%). Більшість керівних посад продовжують займати чоловіки.

2. Право навчатися

Перші жіночі початкові школи в деяких країнах Європи виникли в 16–17 ст. Мета їх була обмеженою — навчання і виховання майбутньої дружини, господині та матері.

Питання доступності загальної вищої освіти для дівчат постало лише у червні 1868 р., коли сенат Лондонського університету проголосував за допуск жінок на загальний іспит, і таким чином став першим у світі університетом, який прийняв жінок.

Кандидатки повинні були скласти принаймні шість предметів: латинську та англійську мови, англійську історію, географію, математику, природну філософію, хоча б дві мови з грецької, французької, німецької та італійської, а також хімію або ботаніку.

У період з 1869 по 1878 рр. понад 250 жінок здали екзамени в університеті і 139 із них отримали дипломи.

З того часу почалася нова ера — вищої освіти та кращих можливостей для жінок, хоча й не відразу.

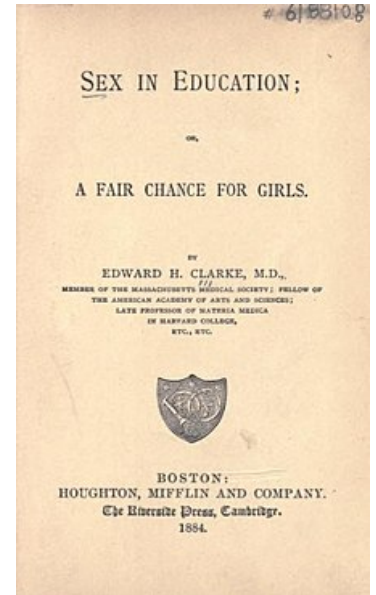
«У дівчат, які відвідують коледж, мозок стає більшим і важчим. Кров таким чином приливає до мозку і відливає від матки, в результаті

чого жінка може стати безплідною», — писав у 1873 році гарвардський професор Едвард Кларк у своїй праці *Стать в освіті*.

Соціолог Елізабет Флітнер згадує, що в 1915 році вона була в першому випуску гімназисток Тюрінгії, яким було дозволено здавати університетські іспити. Коли вона розповідала про це друзям сім'ї, художник Отто Хербіг сказав: «Яка жалість! Від навчання жінки стають такими потворними...».

Едвард Кларк (1769-1822) — мінералог, мандрівник, бібліотекар

До кінця 19 століття в деяких країнах Європи вже було введено обов'язкове початкове навчання дітей обох статей, були прийняті закони про надання жінкам права на отримання середньої освіти не лише у спільних, а й у спеціальних жіночих школах. Проте дівчатка становили лише 25–30% учениць усіх шкіл (включаючи й жіночі).

Цікаво, що в Україні вже у 1911 році жінки отримали право також ставати нарівні з чоловіками професорськими стипендіатками.

Софія Щеглова (1886-1965)

У цей же час з'явилися перші в Україні докторки наук: філолог Софія Щеглова в 1915 році склала магістерські іспити, а в 1918 році стала однією з перших жінок, які захистили у Київському університеті магістерську дисертацію з фаху російська мова та література (але на українську тематику), високо оцінену фахівцями.

Однак, незважаючи на відкритість вищої освіти та наукових ступенів для жінок ще з початку ХХ століття, Україна й досі не поборолася дискримінаційний та стереотипний підхід до вивчення деяких шкільних предметів. Наприклад, курс «трудового навчання» й досі часто має чіткий гендерний поділ: дівчатка навчаються готувати і шити, а хлопці - майструвати стільці.

Фонд ООН у галузі народонаселення проводить тренінги для авторів та ілюстраторів шкільних підручників, їхніх видавництв та на рівні Міністерства освіти і науки задля викорінення дискримінаційного контенту та дискримінаційного підходу у навчанні дітей.

3. Право носити штани

Вже на початку XX століття в Англії стався скандал, коли жінки почали одягати чоловічі штани для роботи у шахтах. До цього вони одягали довгі спідниці, які потрібно було підкочувати на час роботи.

28 травня 1923 року генеральний прокурор США дозволив жінкам вільно одягатися у штани, але навіть такий дозвіл не призвів до великого попиту на цей вид одягу серед жінок.

Знаковою подією стала поява фотографій акторки *Сари Бернар*, на яких вона у чоловічому костюмі. А у 1930-тих роках акторка *Марлен Дітріх* почала носити брючні костюми і циліндри. Вперше вона з'явилася у такому костюмі у фільмі *Марокко*.

Однак те, що дозволялося іконам стилю, було заборонено іншим жінкам. Спідниці ще довго залишалися єдиним дозволеним дрес-кодом для жінок. Пізніше, під час Першої Світової війни, жінки працювали на заводах та інших підприємствах. У спідницях та корсетах це було робити важко, тому жінки почали переодягатися у комбінезони. Але навіть тоді носити їх поза роботою на заводі вважалося моветоном.

Марлен Дітріх (1901-1992)

Аж до 1960-х років студенткам Кембриджського університету заборонялося з'являтися на заняттях у брюках. Також цей рік запам'ятався появою довгих жіночих брюк, які були представлені *Андре Куррежем* на подіумі. Саме з появою довгих штанів життя жінок стало трохи легшим.

У 1969 році дружину англійського пілота Френсиса Таунсенда не пустили на прем'єру фільму *Битва за Британію* лише тому, що вона була у штанах.

У 1970 році віце-спікер парламенту ФРН *Ріхард Егер* обіцяв виганяти із зали жінок-депутаток, котрі прийдуть на засідання у брюках.

Сьогодні, завдяки старанням наших попередниць, ми можемо обирати, носити нам спідниці і сукні чи штани.

4. Право на розлучення

Першим яскравим прикладом боротьби жінки за право розлучитися і жити окремо від чоловіка була справа британської письменниці *Керолайн Нортон*. У 1827 році вона, авторка і соціальна реформаторка, вийшла заміж за адвоката

Джорджа Чаплса Нортон. Через дев'ять років вона залишила його, намагаючись існувати на доходи, отримані від своєї письменницької діяльності. Але тоді діяв закон, який не розглядав жінку окремо від чоловіка, а усі доходи жінки вважав власністю чоловіка. А тому Джордж Нортон конфіскував усі її доходи. Пізніше він викрав їхніх спільних дітей та переховував

у своїх родичів, забороняючи Керолайн бачитися з ними. Будучи заручницею тодішньої правової системи, Керолайн не могла ні отримати розлучення, ні бачитися з дітьми, ні домогтися повернення її власності.

З цієї справи почалися правові зміни у цьому полі: справа Керолайн стала передумовою для трьох законів: про опіку над дітьми, про шлюб та про право власності жінки на майно.

Закон про шлюб (1857 року) вперше визначив розлучення як цивільний процес, що відкрило доступність цього інституту для середнього класу. Однак цей закон навмисно залишався дискримінаційним за ознакою статі.

Протягом 12 місяців після прийняття закону кількість розлучень у Британії зросла з трьох на рік до більше ніж 300. Навіть маючи юридичну можливість подати на розлучення, більшість жінок цього не робили через фінансову залежність: переважна більшість дружин не отримувала майна або додаткової фінансової підтримки. Лише у 1882 році було прийнято закон, який регулював ці питання і дозволяв жінці розпоряджатися власним майном. Цей самий закон визнав жінку суб'єктом права, що дало їй можливість самостійно подавати позови на власний розсуд.

Закон, що дозволяв жінці користуватися правом на розлучення на однакових підставах з чоловіком, було прийнято лише у 1937 році.

В Україні можливість розлучення часто регулювалася звичаєм або релігійними нормами.

На початку XX століття шлюб припинявся лише у разі смерті одного з подружжя, тоді дозволявся вступ у новий шлюб. Щодо можливості розірвання шлюбу, то його умови були настільки обмежені,

Керолайн Нортон (1808-1877)

що це була майже заборона. Шлюб міг бути розірваний лише духовним судом на прохання одного з подружжя у визначених випадках, але ініціювати це могли обоє. Слід наголосити, що дуже мала вірогідність розірвання шлюбу у ті роки була зумовлена не лише законодавством, а й різким осудом церкви, громади, всього сімейного та соціального оточення. Вважалося, що розлучення є відхиленням від соціально прийнятних норм поведінки. Тому розірвати шлюб могли дозволити собі лише представники вищих соціальних верств населення, які були економічно і соціально захищені.

5. Право обирати та бути обраною в органи влади

Зараз у це важко повірити, але ще якихось 100 років тому у жінки не було жодних політичних та громадянських прав.

Першою країною, де жінки отримали право голосувати, стала Нова Зеландія — це був 1893 рік. Перші жінки-депутатки були обрані до парламенту у Фінляндії в 1906 році. На те, щоб уся Європа визнала громадянські права жінок, пішло більше 70 років. У Швейцарії жінки отримали право голосувати на виборах федерального рівня лише у 1973 році, у Португалії – в 1974-му.

У Російській імперії жінки отримали виборче право після революції 1917 року.

Першою жінкою, яка очолила країну внаслідок всенародного голосування, стала у 1980 році президент Ісландії *Vigdís Finnbogadóttir*.

В Україні жінки отримали виборчі права 19 березня (за новим стилем це 1 квітня) 1917 року. Більшість жіночих союзів підтримали революцію у своїх текстах, листах, прокламаціях і сподівалися, що їм відразу нададуть виборчі права.

Тимчасовий уряд спочатку проігнорував їхні заяви, і в маніфесті не було вказано «права без різниці статі». Всеросійський союз рівноправності жінок в ультимативній формі заявив, що якщо їм не нададуть виборчі та інші права, то вони виведуть маніфестацію на вулиці Петрограда. 19 березня, за даними газет, на вулиці російської столиці вийшло більше 40 тисяч жінок на чолі з Вірою Фігнер.

6. Право розпоряджатися своєю власністю

До середини ХХ ст. у Великобританії жінка, стаючи дружиною, втрачала право на своє ж майно, вона не могла вступати в договірні взаємини, укладати договори та навіть складати заповіт без дозволу чоловіка. Ще у 1960-х роках для того, щоб відкрити рахунок у банку, жінка мала надати письмовий дозвіл від чоловіка. Лише у 1975 році англійські жінки отримали право відкривати рахунки в банках на своє ім'я та розпоряджатися своїм майном.

Ліліан Бетанкур, найбагатша жінка 2016-2017 років за версією Forbes, володіла майном на \$3,95 млрд, померла 21 вересня 2017 року у віці 94 років

Зазвичай закони Великобританії та США стверджували таке:

«Юридично жінка не існує окремо від свого батька або чоловіка, які і голосують від її імені і в ім'я інтересів сім'ї в цілому»; без їхньої згоди жінки не можуть укладати договори, не повинні володіти власністю, самотійно виступати в суді.

Англійський філософ та економіст Джон Стюарт Мілль у своїй праці *Про підпорядкування жінки* (1861) розмірковує про причини пасивності жінок, їхньої мовчазної згоди з цивільним безправ'ям: «Влада чоловіків над жінками не схожа на всі інші види влади, оскільки сили не застосовує, а сприймається добровільно, мораль твердила їм, ніби внутрішній емоційній сутності жінки відповідає призначення жити для інших, вміння повністю відректися від себе і не мати іншого життя, крім розчинення в потребах близьких».

7. Право розпоряджатися своїм тілом

Протест проти заборони абортів під Верховною Радою, квітень 2017 року

Відмінна риса сучасного світу — масштабний рух зі звільнення особистості від різних культурних, релігійних та соціальних стереотипів. Значна частина цього процесу пов’язана з набуттям жінками репродуктивної свободи. Це означає, що жінці повертається право розпоряджатися власним тілом: жити таким сексуальним життям, яке їй підходить, і самостійно приймати рішення про готовність завагітніти або перервати небажану вагітність.

Від початку XXI століття в Україні рівень застосування контрацепції як альтернативи небажаної вагітності збільшився, однак, згідно зі звітом 2010 року, спостерігається надзвичайно високий рівень застосування засобів екстреного попередження небажаної вагітності.

Загальний рівень використання контрацепції у міських поселеннях помітно перевищує відповідний рівень у сільській місцевості, зокрема коли йдеться про вживання так званих «сучасних» методів контрацепції. Вони використовуються кожною другою жінкою, яка проживає у місті, і 37% жінок у сільській місцевості. Згідно з результатами дослідження Молодь України (проведеного у 2010 році), 61% тих, хто вступав у статевий контакт, використовували засоби контрацепції.

Вперше право на знеболювання під час пологів з'явилося в жінок у 1853 році - завдяки британській королеві Вікторії, яка зважилася застосувати хлороформ під час пологів. Вдалий експеримент відкрив можливість застосування знеболювання для інших породіль.

Надання права на захист гідності домоглися американки в 1986 році, коли Верховний суд США постановив, що сексуальна агресія або неналежна поведінка щодо жінок на робочому місці є актом дискримінації.

8. Право брати участь у спортивних заходах

У 1967 році 20-річна студентка Катрін Швітцер стала першою жінкою, яка офіційно взяла участь у Бостонському біговому марафоні. На той час жінкам не дозволяли брати участь у марафонах, однак вона зареєструвалася під іменем К. В. Швітцер, яке могло б належати як жінці, так і чоловікові.

Під час забігу організатор марафону Джон Семпл спробував силою прибрати Катрін з бігової траси і попросив її «повернути номер і забратися з марафону якнайдалі».

Яна Клочкова – українська плавчиня, чотирикратна олімпійська чемпіонка, герой України

Історія доступності для жінок Олімпійських ігор почалася не набагато раніше.

На давньогрецькі Олімпійські ігри допускалися лише атлети-чоловіки. Але й перші сучасні Ігри в Афінах у 1896 році відбулися без участі жінок. Барон П'єр де Кубертен, організатор Ігор, вважав, що участь жінок-спортсменок була б «непрактичною, нецікавою, неестетичною і непристойною». Але вже на наступних Іграх у Парижі в 1900 році, незважаючи на протести де Кубертена, з 997 учасників 19 були жінками — вони змагалися в тенісі і гольфі. Першою олімпійською чемпіонкою стала англійка Шарлотта Купер, яка виграла тенісний турнір.

На Іграх IV Олімпіади в 1908 року у Лондоні жінки брали участь у змаганнях зі стрільби з лука, тенісу та фігурного катання.

На Іграх IV Олімпіади в 1908 року у Лондоні жінки брали участь у змаганнях зі стрільби з лука, тенісу та фігурного катання.

Цьому передувала ціла кампанія, організована однією з лідерок суфражисток Емілією Панкхьорст.

МОК послідовно блокував спроби проникнення на Ігри жінок. До 1924 р. жіночі змагання не мали офіційного статусу.

1920 став в історії жіночого спортивного руху тим рубежем, коли протистояння досягло критичної точки. Найбільш наочно це ілюструє історія визнання жіночої легкої атлетики. Основний аргумент противників жіночих змагань у цьому виді спорту дуже характерний — потенційна шкода легкої атлетики для жіночого організму.

Незважаючи на це, в усьому світі неухильно зростала популярність жіночої легкої атлетики. У 1917 р. французенка Еліс Мілль, представляючи всіх жінок, що займаються легкою атлетикою, зажадала скасування розпорядження МОК, яке перешкоджало їхній участі в Іграх. Вона заснувала у Франції Жіночу спортивну асоціацію, яка домогалася

Емілія Панкхьорст (1858-1928) — англійська політична діячка і лідерка британського суфражистського руху

включення жіночих легкоатлетичних змагань у програму Олімпійських ігор 1920 року. Незважаючи на тверде упередження проти жіночого спорту засновника Ігор — П'єра де Кубертена, більшість членів МОК проголосували в тому році за дозвіл участі жінок у змаганнях з тенісу та плавання. Однак представники МОК були як і раніше непохитні в тому, що стосувалося легкоатлетичних змагань. На противагу позиції МОК спортсменки країн Європи та Північної Америки провели спортивну зустріч у Монте-Карло у 1921 році. У ній брали участь представниці п'яти держав: Великобританії, Швейцарії, Італії, Норвегії та Франції. Програма включала змагання з бігу на 60, 250, 800 м, естафетний біг на 300 і 80 м, бар'єрний біг на 74 м, стрибки в довжину, стрибки у висоту, метання списа та штовхання ядра. Програма змагань в Монте-Карло послужила основою та взірцем для організації наступних міжнародних зустрічей.

Першою українською олімпійською чемпіонкою стала чемпіонка зі спортивної гімнастики Ніна Бочарова (1952 р., Хельсінкі), а у складі Незалежної команди України — фігуристка Оксана Баюл (1994 р., Ліллекхаммер).

